

Остоја ЂУКИЋ

ПОЛОЖАЈ СЕЛА И ПОЉОПРИВРЕДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Велики број села у Босни и Херцеговини, а тиме и у Републици Српској, налази се размјештен на високим странама и пристранцима, на узвишењима, често у подножју планина, стјеновитих предјела са вишим или нижим растињем. У близини села, у већини случајева, налазе се ријеке, већи потоци и други хидро потенцијали, али постоје и крашка, тешко приступачна и безводна мјеста. Села брдско-планинског типа су раштркана, удаљена од комуникација и већих градова и мјеста. Често неколико кућа граде насеље, а нису ријетке усамљене куће без потребне инфраструктуре и осталих услова неопходних за егзистенцију и опстанак у таквим условима. За разлику од брдско-планинских, равничарска села се налазе у низинама, поред ријека, у котлинама, размјештена у равницама и осталим погодним просторима за формирање насеља. Села равничарског типа су била прилично ушорена, доста насељена, са погодним условима за живот и привређивање.

За динарске и централне области карактеристично је напоменути да се српско становништво после пада Србије 1459. године „из београдске и смедеревске околине исељавало у Босну”. Такође су миграционе струје из Црне Горе, Херцеговине и Босне прелазиле у Далмацију и њено шире залеђе. По записима Б. Курипешића из 1530. године, бројно становништво прелазило је преко превоја и кретало се преко Дрвара, Пролога, Доње Неретве и других мјеста и насељавало предјеле у близини Дубровника, Шибеника, Сплита и Омиша. Тако се може закључити да је на овим и ширим просторима већина становништва босанско-херцеговачког, а добрим дијелом и црногорског поријекла. Неке миграционе скупине становништва су се из западне Босне од Гламоча и Унца из Далмације, нарочито

са горњег тока ријеке Цетине, кретале до неких мјеста у Хрватској и стизале до јужне или Бијеле Крањске, како наводи Јован Цвијић, а „серија слабијих сеоба продрла је до Птуја и Марибора и до Љубљане”. Одређене историјске околности знатно су утицале да се Срби насељавају у граничним дијеловима Хрватске према Турској чије је становништво масовније присутно на ширим балканским просторима послје пада српских и црногорских области под турску управу. Досељено српско становништво на терене Босне и Херцеговине и садашње Републике Српске нашло се у доста тешким условима. Најчешће је стизало у планинске предјеле обрасле великим комплексима шуме, стјеновите и скоро неприступачне терене, изоловане од караванских путева и потребних цивилизацијских токова, гдје су усмена народна предања, култура, традиција, гусларске пјесме и хришћански православни обичаји имали посебно мјесто и били цијењени и његовани. Томе треба додати многе паганске, митске, ратничке, сточарско-земљорадничке и остале елементе и одлике у животу и култури српског народа на територији која је обухватила и садашњу Републику Српску. За све сеобе и велика кретања српског становништва која су била присутна на ширим српским просторима и у Босни и Херцеговини нужно је напоменути да се становништво у доба турске најезде из равница и котлина повлачило у планинске крајеве, па се тај процес у каснијим временима понављао.

Какве и колике су биле сеобе и кретања становништва може се закључити из сљедеће констатације: „Огроман је био обим и захват тих сеоба. Има крајева који су прије турске најезде били густо насељени, а после сеоба је у њима остало сасвим ретко становништво; често се наилази на селишта и темеље зграда и на напуштене и обурване цркве и градове, на којима је ухватило корена жбуње, а где-где су шуме израсле. У другим областима, сада гушће насељеним, биле су велике, једва проходне горе и лугови, који су крчени и у њима се насељавали досељеници. У многим крајевима огромна је већина породица досељених и знају крајеве одакле су досељени. Странци су се највећим делом иселили или су их досељеници асимилovali.”¹

За веома дуги историјски период османлијске владавине у Босни од 1463-1878. и Херцеговини 1482-1878. године недостају поуздани подаци о демографском кретању становништва, јер је турска стати-

¹ Јован Цвијић: *Балканско полуострво*, Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије, Београд 1966, стр. 128 -129.

стика била неажурна и непоуздана. Циљеви којима је тежила турска управа односили су се на прикривање чињеничног стања па стога постоје подаци о „љетини”, попису мушких глава и кућа да би се могли одредити порези и други намети, те ажурирати евиденција о потенцијалним војницима, а све остало односило се на производне процјене.

Турски историчар О. Л. Беркан је тврдио да је у другој половини XVI вијека у Босни и Херцеговини било 334.325 становника, од чега је хришћана било 61,3% а муслимана 38,7%.

Званични турски попис из 1865. године наводи да је у Босни и Херцеговини, којој је био додијељен Новопазарски санџак, живјело 1.007.956 становника, док је у границама бивше Босне и Херцеговине било 49,90% православних, 37,30% муслимана, 16,50% католика и 1,30% осталих. Аустро-Угарска је окупирала Босну и Херцеговину 1878. године и пописом становништва евидентирала сљедеће: „Првим Аустро-Угарским пописом 1879. године у Босни и Херцеговини је било 1.158.164 становника, а посљедњим (четвртим за време Аустро-Угарске), 1910. године 1.895.014 становника. У време Краљевине Југославије била су два, а у авнојевској Југославији шест пописа. Република Српска је такође извршила попис становништва маја 1993. године, по коме је у Републици Српској било 1.391.593 становника. Према посљедњем попису (1991. године) бивша СР БиХ имала је 4.364.574 становника.”²

Што се тиче величине и административно-територијалне подјеле Босне и Херцеговине, она се често мијењала. У доба османлијских освајања и окупације Босни и Херцеговини је припадала територија Новопазарског санџака и неки дијелови Црне Горе па је њена величина варијала од 53.000 до 61.000 km². Аустро-Угарска је озбиљније приступила овом проблему и у периоду 1879-1892. године извршила геодетско-катастарски премјер и констатовала да површина Босне и Херцеговине износи 51.027 km². Новија географска литература најчешће помиње да је величина Босне и Херцеговине по прецизнијим подацима 51.129 km². Завршетком наметнутог рата у Босни и Херцеговини 1995. међународна заједница је Дејтонским споразумом подијелила ову територију на два ентитета, при чему на Републику Српску отпада величина од 25.053,21 km² (49%) ако је величина ФБиХ 26.075,79 km² (51%).

² Здравко Маријанац: *Куда иде српско село*, Агрознање, Бања Лука 2000, стр. 6.

Нужно је напоменути да је Аустро-Угарска систематски и плански проучавала територију и становништво Босне и Херцеговине, њено богатство и природне потенцијале па су многи њени подаци дуго били у употреби, а неки се користе и у новије вријеме.

Ради детаљног увида навешћемо резултате пописа становништва у Босни и Херцеговини за вријеме Аустро-Угарске, Краљевине Југославије, затим у СР БиХ и Републици Српској 1993-1996. године са процјенама Републичког завода за статистику Бања Лука до 2015. године.³

Табела 1. Резултат пописа становништва за Босну и Херцеговину за период 1879-1991. година и Републику Српску 1993-1996. године

Година	Број становника	Структура по полу		Чланова домаћинства	на km ²
		м	ж		
1879.	1,158.164	52,4	47,6	8,1	22,6
1885.	1,336.091	52,7	47,3	7,6	26,8
1895.	1,568.092	52,8	47,2	6,6	30,7
1910.	1,895.014	51,9	49,1	6,5	37,0
(Наведени резултати су утврђени Аустро-Угарским пописима)					
1921.	1,890.440	51,1	49,9	6,3	36,9
1931.	2,323.555	51,0	49,0	5,8	45,1
(Пописи вршени у време Краљевине Југославије)					
1948.	2,564.308	48,2	51,8	5,1	50,1
1953.	2,847.459	48,6	51,4	5,0	55,7
1961.	3,277.948	48,8	51,2	4,6	64,1
1971.	3,746.111	48,9	51,1	4,4	73,3
1981.	4,124.256	49,7	50,3	4,0	80,7
1991.	4,364.574	49,8	50,2	3,6	85,3
(Резултати пописа СР Босне и Херцеговине)					
1993.	1,378.852	48,9	51,1	3,45	42,1*
1996.	1,391.593	49,3	50,7	3,39	56,7**
2001.	1,490.993	49,5	50,5	3,29	60,7**
2006.	1,530.493	49,3	50,7	3,20	62,4**
2011.	1,569.493	49,2	50,8	3,11	64,0**
2015.	1,159.983	49,0	51,0	3,00	65,1**
(Попис и процене Републичког завода за статистику Бања Лука)					

* – попис

** – процјена

³ Табеле и подаци у њима преузети из рада Здравка Маријанца: *Куда иде српско село*, Агрознање, Бања Лука, бр. 1, 2000.

Из табеле и понуђених варијаната може се закључити да број становника, однос броја становника, густина насељености и расположивог продуктивног земљишта не угрожавају општу насељеност и аграрну и физиолошку искоришћеност простора за производњу хране. Међутим, мора се имати у виду да ће на даљи развој пољопривреде утицати: активно пољопривредно становништво, старосна структура сеоског становништва, запостављање руралних простора и велики прилив становништва у урбане средине.

Традиционално сеоско становништво је било везано за пољопривреду и бавило се сточарством или ратарством, а само мањи број појединаца бавио се сеоским занатима и сличним пословима, а у новије вријеме из сеоских средина радници бораве на привременом раду у иностранству, а из урбанијих села један број сељаштва је запослен у градским срединама и свакодневно путује на посао. Изражена је тенденција напуштања пољопривреде и села, што се негативно одражава на укупност привређивања и стопу запослености радно активног становништва. Уколико се настави процес деградације, без обзира на изражрену модернизацију и старосну стурктуру, српско село ће се наћи у вишеструкој кризној ситуацији која води у демографску катастрофу. Бијела је куга одавно захватила српске просторе и угрожава репродукцију становништва и бављење пољопривредном производњом. Непрекидно се смањује број становника у селима, посебно планинским, а поједини засеоци су просто ишчезли па се повећавају напуштни сеоски простори.

Раније, а исто тако и у социјализму и у новије вријеме, политика према селу и пољопривреди није давала позитивне резултате, јер су се село и пољопривредна производња налазили на маргини друштвених збивања. Акције које су вођене на плану модернизације села и осавремењивању пољопривредне производње нису дале очекиване резултате.

Табела 2. Старосна структура становништва села за период 1885-1991. на територији садашње Републике Српске (%)

<i>Година</i>	<i>до 7</i>	<i>до 19</i>	<i>24-60</i>	<i>65 и више</i>
1885.	12,4	39,5	42,1	6,0
1991.	2,2	12,1	32,1	17,8

За бављење пољопривредном производњом велики значај имају старосна структура и просјечна старост. Ако је проценат старости

12% (65 и више година), а просјек старости око 30% и преко тога, са мањим и значајнијим одступањем, то становништво не посједује перспективу да се бави пољопривредном производњом без обзира на осавремењивање пољопривредне производње и увођења машинског начина обраде земље, те модернизацију сточарства. Старосна структура у брдско-планинским селима Републике Српске је крајње неповољна. Све је више старачких домаћинстава без наслједника и перспективе да се ревитализује село и развије пољопривреда.

Табела 3. Старосна структура и просечна старост становништва бивше Босне и Херцеговине за период 1961-1981. године и Републике Српске 1996. године (%)

Године	0-14	14-64	65 и више	Просјечна старост	
				м	ж
1961.	39,0	58,0	3,0	24,3	26,7
1971.	34,0	61,0	5,0	25,9	28,1
1981.	27,0	66,0	7,0	27,8	30,5
1996 (РС)	22,3	66,0	11,7	28,5	31,2

Старосна структура становништва Републике Српске не улијева наду да се може нешто значајније учинити да би се поправили негативни ефекти политике према селу и пољопривреди, јер је сеоско становништво обухваћено стадијумом старог, а млади траже све начине за напуштање села.

Сви показатељи и резултати испитивања говоре да је демографско стање српског села у изузетно неповољном положају, а негативне тенденције се настављају. Села се празне на ширим просторима Републике Српске, јер од 1991. и даље долази до карактеристика које показују нагло смањење, односно њихово изумирање. Перспективе за развој низијских села су реалне и извјесне, док су брдско-планинска села у изумирању.

Табела 4. Типови и перспектива развоја

Тип села по висини	Број села	1885.	1991.
– низијска	41	>100	сва преко 100 становника
– брдска	43	>100	< 50 (22) 50-100 (21)
– брдско-планинска	75	>100	до 50 (5) < 20 (49) без станов. (21)

Табела 5. Пољопривредне површине БиХ, СР БиХ и Републике Српске у периоду од 1895-1996. године (поређење) у %

<i>Година</i>	<i>шуме</i>	<i>продуктивно</i>	<i>оранице и баште</i>	<i>пашњаци</i>	<i>ливаде</i>	<i>воћњаци</i>	<i>виноград</i>	<i>рибњаци</i>	<i>непродуктивно</i>
1895.	52,0	29,44		15,5	2,0				1,6
1990.	49,1	38,00	47,3	30,9	17,2	3,7	0,2	0,2	0,5
1996.	48,2	49,80	47,7	33,3	10,1	4,3	0,07	0,3	0,2

Из ове табеле може се уочити да се смањује број шумских комплекса, затим површина под ливадама, виноградима, као и непродуктивног земљишта, али се у укупном обиму повећава продуктивно земљиште, што заслужује посебну пажњу. Република Српска има повољан однос коришћења пољопривредних површина у поређењу са индустријским земљама свијета што се очитују у следећем: оранице 12%, пашњаци 23%, шуме 33%, остало 31%, у том аграрне културе 1,7%.

Касније су усљедила многа неповољна историјска и друштвено-економска кретања и превирања. Све ове неповољне тенденције имале су великог одраза на село и пољопривреду. Недостајале су комуникације, већи замах у развоју пољопривреде и села, затим стимулативне мјере за опстанак на селу, планске активности, културно-спортски и остали садржаји за живот на селу и бављење пољопривредном производњом. Ахилова пета за опстанак на селу била је недостатак објеката инфраструктуре, пласмана пољопривредних производа, отварање привредних капацитета, веће стимулације за отварање фарми и осталих услова за бољи и успјешнији живот у сеоским срединама. Радници на привременом раду у иностранству унијели су многе позитивне трендове у развоју села и пољопривреде, али су такође убрзали процес напуштања села и већи прилив становништва у градске средине. Тако је дошло до убрзаног кретања становништва из сеоских у градске средине, односно до рурализације градова.

Привредна ситуација у Републици Српској и читавој БиХ прије избијања ратних сукоба у новије вријеме била је доста неповољна. Сеоска популација је све више одлазила у градове и запошљавала се у индустрији и грађевинарству, те услужној дјелатности. Било је запостављено сеоско неимарство, традиционални сеоски занати, индивидуална производња и други услови сеоског привређивања. На селу су остајали они који су ту традиционално везани, приврженици сеоског начина привређивања, ријетки ентузијастаи, они који су морали да у селу остану и ријетки викендаши који су повремено навраћали. Треба поменути и ријетке фармере који су настојали да докажу да се може живјети на селу.

Међутим, у свим ранијим трансформацијама нису суштински ријешена питања друштвено-економског развоја села и пољопривреде, премда су начињени велики кораци у осавремењавању производње и увођењу агро-техничких мјера, развоју сеоске инфраструктуре и приближавању спортско-културних садржаја сеоским условима живљења и привређивања. Ипак, село је остало у неповољном положају, запостављено и у већини случајева сиромашно. Изузетак од овога су равничарска села која су посједовала потребне услове за бржи развој, урбанизацију и приближавање градским срединама. У бившој, односно социјалистичкој заједници, село је увијек остајало на маргини догађања и о њему се расправљало на спорадичан, несуштински и недовољно афирмативан начин. Заборављало се да село и пољопривреда треба да буду у првом плану и да им се мора посветити далеко већа пажња и стимулација за развој. Епизодно и повремено указивање на проблематику села и пољопривреде више су штетила него им користила. Био је угрожен социјални статус сеоске популације па се доводио у питање опстанак на селу и бављење пољопривредом. Село је декларативно подржавано и указивало се на његов вишеструк значај, али су изостајале конкретне друштвено-економске мјере за стимулацију пољопривреде, развој инфраструктуре за опстанак на селу. Тиме је био угрожен понос и економски положај најбројније популације у друштву.

Постоје добри услови за развој сточарске производње у Републици Српској, уз примјену економско-финансијског и научно-стручног односа према њој.

Табела 6. Сточарска производња у БиХ раније и у предратном периоду

	<i>рогата стока</i>	<i>коњи</i>	<i>свиње</i>	<i>овце и козе</i>	<i>муле</i>	<i>живина</i>	<i>кошнице</i>
– Турски период – 1872. година	1.000.000 (1)	240.000	300.000	3,700.000 (3,7)	6.000	–	–
– Аустроугарски период – (1895. година)	1,147.341 (0,7)	339.626	662.242	4,677.049 (2,8)	–	–	410.780
– Бивша БиХ – (1991. година)	852.990 (0,2)	95.809	616.700	1,317.000 (0,3)	–	10,607.000	85.511

(У загради број грла на становника)

Табела 7. Земљишне површине по пољопривредним рејонима (%)
(1997. године)

<i>Пољопривредни рејон</i>	<i>Оранице</i>	<i>Воћњаци</i>	<i>Виногради</i>	<i>Природне ливаде</i>	<i>Природни пашињаци</i>	<i>Рибњаци</i>	<i>Баре</i>	<i>Пољол. површине</i>	<i>Укупна површина</i>
I Равничарски	44.47	37.98	36.94	11.46	6.53	63.64	89.64	26.99	20.91
II Брдски	39.61	41.50	2.45	29.80	20.18	36.36	9.94	32.08	31.96
III Планински	14.65	19.31	–	55.27	59.36	–	0.02	35.48	40.89
IV Медитеран.	1.26	1.21	60.61	3.47	13.93	–	–	5.45	6.24

- Равничарски рејон до 500 m надморске висине
- Брдски рејон 500-700 m надморске висине
- Планински рејон >700 m надморске висине

Треба напоменути да је у Републици Српској у рездобљу 1988/90. године од укупно 616.000 ha ораница остало непосијано 28%, а 1997. године тај се износ повећао на 42%.⁴

Оружани сукоб у Босни и Херцеговини трајао је од почетка априла 1992. године до краја октобра 1995. године и вођен је у између Срба, Хрвата и Муслимана. У борби против Срба били су Хрвати, муслимани, исламски цихад ратници, разни плаћеници, који су добијали свестрану војну и економску помоћ, те моралну подршку из скоро читавог свијета.⁵

У току ратних збивања на подручју МХФ иселило се скоро читаво српско становништво из градова, настала су бројна села и остали српски простори. Значи, извршена су етничка чишћења територија на којима је живјело српско становништво, а и у самој Републици Српској страдали су бројни градови, села и насеља, а у пољопривреди објекти за стоку, пољопривредна механизација и остала инфраструктура у служби пољопривреде, нарочито мостови, путеви и жељезничке саобраћајнице. Сточни фонд је сведен на минимум, а шуме се немилосрдно крче. Наш народ каже: „У рату страда сиротиња, стока и шума.” Међународна заједница спровела је економску блокаду према Републици Српској с циљем да нас економски изолује, првенствено од извора хране. То је рађено у склопу политичких, економских и војних притисака да би српски народни покрет ослабио и био присиљен на уступке. Интензитет блокаде имао је карактеристике војне интервенције, а „међународна заједница је бојкотовала све што је излазило из ове земље”. Заведене су опште санкције и затворени сви путеви спољне трговине са Републиком Српском.

Драстични ратни губици у сектору пољопривреде, нарочито у сточарству и пољопривредној механизацији, конфузија у погледу власништва, нестабилна финансијска позадина за интервенцију у пољопривреди, предратни ломови на плану интеграције у пољопривреди, пад заинтересованости за пољопривредну производњу, одсуство контроле произвођача над властитим производима, изостанак повезивања у пољопривреди на основама интереса, општа незапосленост, непримјерена аграрна политика и препуштање села и по-

⁴ Богдановић Мирослав, Стојан Николић: *Развој ратарске производње у Републици Српској*, Агрознање, Бања Лука 2000, бр. 3, стр. 27. и табела 7. су преузете из овог рада.

⁵ Станојевић Мићо: *Агрокомплекс у геополитичкој консталацији моћи Републике Српске*, Агрознање, Бања Лука 2000, бр. 2, стр. 89.

љопривреде стихијским процесима допринијели су паду заинтересованости за пољопривреду и нестабилности у пољопривредном сектору, истичу добри познаваоци села и кретања у области агара.

Природни услови и ресурси у Републици Српској, гдје се подразумева земљиште, климатски услови, биолошки потенцијал, традиција, потом људски ресурси, говоре да постоје компаративне предности и стабилност за домаће снабдијевање храном у односу на земље које нас окружују, али се мора имати у виду да је 93% пољопривредног потенцијала у приватном власништву.

И неке странке у Републици Српској, међу којима се истиче СНСД, су незадовољне неадекватном и ретроградном аграрном политиком па предлажу мјере за ревитализацију села и развој пољопривреде које се састоје у сљедећем: санацији ратних губитака и изградњи стамбених и инфраструктурних објеката за живот на селу, реконструкција министарства, успостављање неопходних институција за развој пољопривреде и села, прерасподјела буџетских средстава у корист пољопривреде, прилагођавање фискалне и царинске политике развоју пољопривреде и напретку села, увођење института субвенције и подстицајних мјера, формирање аграрног фонда, обезбјеђивање финансијске инфраструктуре која је доступна произвођачу, дефинисање земљишне политике, развијање савременог задругарства, успостављање тржишта пољопривредних производа, прилагођавање образовања у пољопривреди тржишним условима производње, усвајање стандарда ЕУ, кориштење међународних кредита за пољопривреду и здраву храну, затим изградње савременог законодавства које ће подупријети ове мјере и акције.⁶

Ако се не спроведу конкретне и систематске активности на плану јачања села и пољопривреде наћи ћемо се у још тежој економској, а тиме и политичкој ситуацији. Празна реторика и искључиво декларативно залагање за развој пољопривреде и ревитализацију села само указују на вишесложност ове проблематике, али не доприносе њеном рјешавању без конкретне државне интервенције и законодавне регулативе. Често се чује, а неке странке користе и слогане: „Село на чело”, али се оно и даље налази на зачелу и долази у све неповољнији економски, односно друштвени положај. Модернизација пољопривреде, урбанизација села и обезбјеђивање кон-

⁶ СНСД: Програм развоја пољопривреде и села, Бања Лука, маја 2002, стр. 5.

кретних и реалних активности на плану развоја села не трпе одлагање. Иначе, село полако умире, а нама је јасно да, поред друштвено-економског значаја, нестају: наша изворна култура, народна предања, фолклор, вишевијековна баштина и традиција, потом народно благо. С правом је Здравко Маријанац у моту за писање свог рада о српском селу, који може бити и епилог, рекао: „У граду нема шта да се ради, а у селу нема ко да ради”. Селу је неопходно вратити некадашњи сјај и значај уз уважавање модерних токова у пољопривреди и настојању да се традиција споји са савременошћу. У процесу транзиције нужно је зауставити ретроградна кретања и неповољне трендове у развоју пољопривреде и села, јер је у свим кризама и ратним збивањима село било најјачи стуб и ослонац друштва и гаранција да се могу превазићи све тешкоће и остварити повољан друштвено-економски развој. Звона упозорења звоне и опомињу да је прворазредна обавеза друштва да спаси од умирања и осавремени село.

ЛИТЕРАТУРА

- Божић Љ.: *Аграрна политика*, Веселин Маслеша, Сарајево 1974.
- Богдановић М., Николић С.: *Развој ратарске производње у Републици Српској*, Агрознање
- Маријанац З.: *Куда иде српско село*, Агрознање, Бања Лука, број 1, 2000.
- Стојановић М.: *Агрокомплекс у политичкој констелацији моћи Републике Српске*, Агрознање, Бања Лука 2000.
- Лазаревић Р.: *Крашка ерозија бивше СР Босне и Херцеговине*, Гласник Географског друштва Републике Српске, Бања Лука, бр. 2. 1997.
- Црванчић М., Малић А.: *Аграрна географија*, Школска књига, Загреб, 1988.
- Попис становништва и житеља Босне и Херцеговине и Републике Српске, Републички завод за статистику РС, Бања Лука. Попис становништва од 1879. до 1996. године.
- Просторни план Републике Српске, Републички Урбанистички завод, Бања Лука, 1996. и 1997. године.

Ostoja DJUKIC

POSITION OF VILLAGE AND AGRICULTURE
IN THE REPUBLIC SRPSKA

Summary

Agricultural potential in Bosnia and Herzegovina is marked through 57% of arable land, mainly situated in the Republic Srpska, representing an extraordinary significant resource of earning. The conditions that are necessary exist, and even the comparative advantages for development of village and agriculture as related to the surrounding. The estimates are that in the Republic Srpska there are 410.000 households, among which 258.000 or 58% are the agricultural ones. Most of them are small households situated in highland areas, but there are also larger properties and farms in plane villages, where there are all conditions for modernizing the agriculture and urbanization of village.

In the period before the war there existed an expressed trend of deserting village and agriculture and sudden influx of rural populations in city environments. In war events village has greatly suffered; a large number of population has been moved from the traditionally rural expanses, accelerating migration of the population from village to cities and ruralization of cities.

We speak about the transition of the society and village that brings village to an increasingly aggravated position.

Subsidies, reimbursements and other incentives are necessary for the total social-economic development of village. By the revitalization of village the tradition would be saved, as well as the roots of Serbs' material and spiritual culture and creativity.

